



KRZYSZTOF FOKT
 <https://orcid.org/0000-0002-7256-410X>
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Konferencja „Úřední písemnosti a jejich hranice” w Pradze, 12–13 listopada 2024 r.

Keywords: documents, conference, law, history, archival studies

Słowa kluczowe: dokumenty urzędowe, konferencja, prawo, historia, archiwistyka

W dniach 12–13 listopada 2024 r. w Pradze odbyła się kolejna z odbywających się co kilka lat konferencji firmowanych przez Katedrę Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Karola w Pradze, organizowana przez tę jednostkę wspólnie z praskim Archiwum Narodowym. Obrady odbyły się w siedzibie Archiwum, a ich temat stanowiły „pisma urzędowe i ich granice”. Podczas konferencji 34 osoby wygłosiły łącznie 32 wystąpienia w językach czeskim, polskim i słowackim, których słuchało do około 50 słuchaczy. Referenci reprezentowali sześć uczelni (Uniwersytet Karola w Pradze, Uniwersytet Palackiego w Ołomuńcu, Uniwersytet Masaryka w Brnie, Uniwersytet Południowoczeski w Czeskich Budziejowicach, Uniwersytet w Hradcu Králové, Uniwersytet w Pardubicach) i siedem archiwów (Archiwum Narodowe [Národní archiv] i Archiwum Miejskie [Archiv hlavního města Prahy] w Pradze, Archiwum Ziemskie [Zemský archiv] w Opawie, Państwowe Archiwum Okręgowe [Státní oblastní archiv] w Trzeboni, Państwowe Archiwum Okręgowe w Litomierzycach, Państwowe Archiwum Powiatowe [Státní okresní archiv] w Czeskich Budziejowicach, Archiwum Miejskie [Archiv města] w Pilźnie) z Republiki Czeskiej, cztery uniwersytety polskie (UJ, UAM, UMK, UMCS) oraz Instytut Historyczny Akademii Nauk Republiki Czeskiej i Narodowy Bank Czech.

Po krótkim powitaniu uczestników z ramienia organizatorów przez Hanę Patkovą (kierownika Katedry) i Milana Vojáčka (wicedyrektora Archiwum), krótkie wprowadzenie w tematykę konferencji wygłosiła Marie Bláhová, wskazując na umowny charakter wielu granic, którymi tradycyjnie dzieli się źródła pisane na kategorie i gatunki, oraz przytaczając przykłady ich faktycznego przenikania się (np. dokument mógł być zarazem dziełem poetyckim, a wpis urzędowy zawierać partie narracyjne, kronikarskie).

W pierwszej sesji, rozpoczętej krótką przemową Ivana Hlaváčka, a prowadzonej przez Marie Bláhovą, pierwszy referat wygłosiła Markéta Marková, przedstawiając krótki przegląd problematyki badań nad granicami i rozgraniczeniami w ziemiach czeskich. W dyskusji po referacie poruszono problem kopców granicznych: możliwego stanu ich zachowania do współczesności, pozostawiania zakopanych artefaktów pod kopcami oraz niewielkiej możliwości lokalizacji takich obiektów na podstawie najstarszych, niekartometrycznych map. W kolejnym wystąpieniu Tomasz Jasiński zaprezentował swoje badania nad rytmiką tekstów średniowiecznych, w tym tekstów prawnych, począwszy od konstytucji Konstantyna Wielkiego oraz kodeksów teodozjańskiego i justyniańskiego, a dochodząc do czeskich i polskich listów i dokumentów z XV w. W dyskusji poruszono kwestię badania rytmiki także w odniesieniu do okresu nowożytnego. Referent był też dopytywany o dyskusję nad pochodzeniem Galla Anonima. Następnie Mlada Holá wygłosiła referat dotyczący początków czeskiego archiwum królewskiego, omawiając między innymi dzieje kopiarzy i proces odzyskiwania dokumentów dotyczących Królestwa Czech od postronnych władców, szczególnie za Luksemburgów; w dyskusji poruszono między innymi problem pierwotnego układu dokumentów w archiwum. W swoim referacie Jakub Razim i Veronika Ondrášková omówili rezultaty badań nad późnośredniowiecznymi kompendiami prawnymi z ziem czeskich oraz podjęli refleksję nad możliwością ich używania w praktyce prawniczej.

W kolejnej sesji pierwszy referat wygłosiła Jana Vojtišková, omawiając typologię ksiąg miejskich w kontekście potrzeb i wyobrażeń pracowników miejskich kancelarii na przykładach pochodzących z Czeskich Budziejowic; w dyskusji poruszono między innymi wątek porównania sytuacji w tym mieście z panującą w zachodnioczeskim Pilźnie. Kolejne wystąpienie przedstawił Jakub Rogulski. Dotyczyło ono kreacji tytułarnych polskich arystokratów w XVI w. Referent wskazał na ich całkowitą legalność do 1571 r., a także przedstawił procedury prawne pozwalające na legalne uzyskanie tytułów arystokratycznych przez polskich magnatów oraz analizował odnośne dokumenty. W dyskusji poruszono między innymi kwestię kosztów uzyskania tytułów arystokratycznych od cesarzy oraz motywacji kierujących polskimi możnowładcami. W następnym referacie Daniel Kovář zaprezentował interesujące znaleziska zbiorów fragmentów rękopisów i druków z kościołów w Czechach Południowych, odkrytych w organach i pod podłogą chóru muzycznego. Dyskusja po tym wystąpieniu dotyczyła między innymi okoliczności zachowania nietrwałych zabytków papierowych w tak nietypowych kontekstach. Następny referat wygłosiła Marie Malivánková Wasková, prezentując system kwaterunku i utrzymania wojska w monarchii Habsburgów austriackich w XVII–XVIII w., omawiając jego ewolucję, związane z nim procedury, dokumentację i jej obieg. W dyskusji poruszono między innymi problem budowy koszar i finansowania takich inwestycji.

W pierwszym referacie kolejnej sesji Irena Moravcová na przykładzie archiwum rodziny Lichnovských przedstawiła odtwarzane przy reinwentaryzacji tego zbioru sposoby prowadzenia archiwum rodziny pańskiej i ich przemiany. Tematowi archiwaliów szlacheckich poświęcony był także kolejny referat, w którym Aleš František Plávek omówił problematykę struktury i pragmatyki funkcjonowania archiwum Schwartzenbergów, podobnie jak przedmówczyni zwracając szczególną uwagę na ślady, które pozwalają poznać niegdysiejsze zasady działania tego archiwum. Obydwa referaty wywołały ożywioną dyskusję, dotyczącą między innymi zasad porządkowania dokumentów

i personelu archiwów pańskich. W kolejnym wystąpieniu Lenka Martínková przestawiła rozwój archiwów rzymskokatolickich instytucji kościelnych w południowych Czechach od schyłku XVIII do XX w. Następnie Pavel Holub wygłosił referat dotyczący rozwoju rejestrów urzędów powiatowych (*okresních*) w kontekście zjawisk modernizacyjnych zachodzących w XIX i XX w. Wystąpienie wywołało ożywioną i wielowątkową dyskusję.

Ostatniej sesji obrad 12 listopada przewodniczyła Jana Vojtišková. Pierwszy referat wygłosił Jaromír Florian, omawiając produkcję aktową urzędu powiatowego (*okresního*) na początku XX w. na przykładzie dokumentacji dotyczącej małżeństw cywilnych. W dyskusji poruszono kwestię standaryzacji dokumentacji na początku XX w., także w zestawieniu z wcześniejszymi okresami. Następny referat wygłosił niżej podpisany, prezentując staropolskie ustawy wiejskie jako przykład aktów normatywnych o charakterze z definicji granicznym, z trudem poddających się klasyfikacji. W kolejnym wystąpieniu Anna Beňová przedstawiła skomplikowany splót praw i kompetencji urzędów i instytucji odpowiedzialnych w XVIII w. w monarchii habsburskiej za sprawy miejskie, na przykładzie Prešova. Ostatni referat w tym dniu wygłosił Mateusz Jeleń, przedstawiając problem dokumentacji urzędowej majątków ziemskich w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX w.

Pierwszy dzień konferencji zakończyło uroczyste spotkanie połączone z uczczeniem osiemdziesiątych urodzin profesor Marii Bláhovej, w tym koncertem zespołu Musica Iuvenalis.

Pierwszy referat kolejnego dnia, wygłoszony przez Marka Konstankiewicza, nawiązywał do ostatniego wystąpienia dnia poprzedniego, gdyż dotyczył dokumentów urzędowych w prawie polskim. Referent scharakteryzował dokumenty urzędowe w świetle współczesnego prawodawstwa, sięgając miejscami do okresu międzywojennego, a także przedstawił kilka przypadków spornych i granicznych, w których definicja ta okazała się istotna procesowo (kazusy Archiwum Hetmańskiego Jana Klemensa Branickiego i materiałów MSW przywłaszczonych przez gen. Czesława Kiszczaka). W dyskusji poruszono między innymi problem przydatności prawnych definicji dokumentu urzędowego dla historyków. Referent wyraził sceptyczną opinię w tej mierze ze względu na pragmatyczny charakter definicji prawnych, niebędących z zasady definicjami encyklopedycznymi. W kolejnym wystąpieniu Matěj Třepeš zapoznał słuchaczy z problematyką pieczy przedarchiwalnej nad dokumentami najwyższych organów wymiaru sprawiedliwości Republiki Czeskiej, z uwzględnieniem specyfiki zbiorów audiowizualnych i cyfrowych oraz przypadków problematycznych, wymagających określenia poszczególnych akt jako dokumentacji prywatnej lub urzędowej (przykład spuścizny Pavla Kučery). Kolejna referentka tej sesji, Katarzyna Łukasiak, omówiła wybrane zagadnienia z zakresu prawa europejskiego dotyczącego obiegu dokumentacji urzędowej, ze szczególnym uwzględnieniem zasady jednorazowości rejestracji oraz konieczności pogodzenia celów dotyczących cyfryzacji obiegu dokumentów i równoważonego rozwoju. W ostatnim referacie tej sesji Robert Degen i Marcin Smoczyński przedstawili uwarunkowania i przebieg standaryzacji dokumentacji urzędowej w czasach obiegu wyłącznie papierowego i skonfrontowali normy wypracowane wówczas (na czele z polską normą z 1976 r.) z konstrukcją aktualnie używanych systemów elektronicznego obiegu dokumentów na przykładzie EZD. W dyskusji po tym referacie zwrócono uwagę na kontrast między

niegdysiejszą, z zasady opcjonalną normą a obligatoryjną standaryzacją dokumentacji wobec cyfryzacji jej obiegu i zapisu.

Kolejną sesję, której przewodniczył Zdeněk Hojda, otworzył referat Václava Nečady, dotyczący średniowiecznych *authenticów* odkrywanych w ołtarzach w Czechach, prezentując zestawienie odnośnych dokumentów, a także ich losy (m.in. ich odnalezienie w późniejszych czasach i wkładanie z powrotem po restauracji ołtarzy). Następne wystąpienie, dotyczące instytucjonalnego kontekstu funkcjonowania czeskich aptekarzy w XVIII i XIX w. (poczynając od ustawodawstwa cesarzowej Marii Teresy), przedstawił Jindřich Kolda. W dyskusji poruszono problem dziedziczenia zawodu w rodzinach aptekarskich, stanu zachowania spuścizn archiwalnych izb aptekarskich w Czechach i na Morawach oraz losów aptek poklasztornych. W następnym wystąpieniu Petra Vokáčová przedstawiła karierę Antoniego Rambalda Collalto w pierwszej połowie XVIII w. W dyskusji najwięcej uwagi poświęcono zyskanym przez bohatera referatu tytułom hrabiowskim. W ostatnim referacie tej sesji Marie Ryantová przedstawiła natomiast problematykę dokumentów urzędowych pomocnych w podróży na przykładzie 13 paszportów Františka Palackého z lat 1831–1867.

Pierwszy referat kolejnej sesji, której przewodniczyła Markéta Marková, wygłosiła Markéta J. Hrdličková, prezentując przykłady urzędowych i nieurzędowych dokumentów przedstawianych przez kandydatów do nobilitacji w czeskiej kancelarii dworskiej w XVIII w. W dyskusji poruszono problem cenzury herbowej oraz losów przywilejów nobilitacyjnych: wstrzymania ich wydania wskutek niezapłacenia taksy, wydania ich bez iluminacji heraldycznych, a także ważności nobilitacji w przypadku niewydania przywileju. Temat załączników w obiegu urzędowym, tym razem w XIX w., pojawił się także w kolejnym wystąpieniu, które wygłosiła Marie Macková, skupiając się na dokumentacji związanej z zarządem finansowym. Następny referat, przedstawiony przez Kristýnę Jakl Ansorgová, dotyczył problemu rozgraniczenia elementów urzędowych i prywatnych w zbiorze korespondencji cesarskiego posła przy dworze Augusta III Wettyna, Františka Filipa ze Šternberka. Wystąpienie wywołało wiele komentarzy dotyczących różnych spraw prywatnych, które można znaleźć w korespondencji przedstawicieli dyplomatycznych. Ostatnie wystąpienie w tej sesji wygłosiła Hana Barusová, przedstawiając materiały odkryte w spuściznie archiwalnej dominium klasztoru oseekiego jako źródła do dziejów pewnej rodziny urzędniczej.

Ostatnią sesję, odbywającą się pod przewodnictwem Marie Mackovéj, rozpoczął referat Lenki Vrchotovéj dotyczący modernizacji pracy w bankowości w XX w. Następnie Marek Linhart przedstawił treść i problematykę teczek personalnych wydziału szkolnego magistratu praskiego z pierwszej połowy XX w. W następnej kolejności wystąpił Janusz Łosowski, omawiając przykłady wykorzystania dokumentacji w działaniach polskich organizacji podziemnych w latach 1944–1951 jako narzędzia dezinformacji. Jako ostatni zabrał głos Eduard Mikušek, odnosząc się do zjawiska korespondencji „półurzędowej” na znanych sobie przykładach z XIX w.

Konferencję zamknęła swym krótkim przemówieniem Hana Pátkova, dziękując uczestnikom za udział, zapowiadając możliwość publikacji materiałów w 2026 r. oraz wolę dalszego organizowania konferencji w cyklu pięcioletnim.